

EMBEREK ÉS TÁRGYAK A DUALIZMUS-KORI SOPRONBAN

PATYI GÁBOR

Óvónőképzés Sopronban a
századfordulón

A Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara a tavalyi évben kettős évfordulót ünnepelhetett: 125 éve megszakítás nélkül zajlik az óvónők képzése Sopronban, illetve 65 éve vált felsőfokúvá a képzés. Tanulmányunkban a soproni óvónőképzés kezdeteihez nyúlunk vissza, és a 125 évnek a dualizmus korára eső szakaszával foglalkozunk. Amilyen büszke lehet a város, az egyetem és a kar az egy és negyed százados folyamatosan fennálló óvónőképzésre, annyira csekély azon tudományos publikációk száma, melyek érdemben foglalkoznak a képzés kezdetével, korai szakaszával. A soproni óvónőképzés első jeles krónikása, Kelényi Ferenc a *Soproni Szemlében* az 1960-as évek végétől az 1970-es évek közepéig megjelent cikksorozatában részben az előzményekkel, részben pedig a II. világháborút követő évekkel foglalkozik.¹ Baranyai Lenke 2009-ben megjelent monográfiája számos fontos adalékot tartalmaz az Isteni Megváltó Leányai rend dualizmuskori soproni működéséről, de (a könyv címében ígértéknek megfelelően) szinte kizárólag a tanítónőképzésre fókuszálva.²

2013-ben már megjelentettünk egy tanulmányt a dualizmus kori soproni óvónőképzésről, amely témájában a jelen írásnál szélesebb időszakot ölelt fel.³ A felsőfokú tanító- és óvónőképzés 50. évfordulóján megjelent reprezentatív országos kötetben a soproni dualizmuskori képzésről szóló szövegrész is a szerző kutatásain alapul.⁴ Tekintettel a fentebb említett jeles évfordulóra, korábbi kutatásainkat kiegészítve, elsődleges forrásokra (korabeli évkönyvek, levéltári források) támaszkodva a jelen tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy a 125 éve töretlenül folyó soproni óvónőképzés első két évtizedének főbb tényeit az olvasók elé tárjuk.

---

¹ *Kelényi Ferenc*: A soproni óvónőképzés kezdetei. In: Soproni Szemle 22 (1968) 1 sz. 75–79.; *Kelényi Ferenc*: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig. I. In: Soproni Szemle 29 (1975) 3 sz. 193–207., *Kelényi Ferenc*: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig. II. In: Soproni Szemle, 29. (1975) 4 sz. 305–321.

² *Baranyai Lenke*: Az Isteni Megváltó Leányai Tanítónőképzője és jogutódja, a Soproni Állami Tanítónőképző története 1899–1957. Javított, bővített kiadás. Sopron, 2009.

³ *Patyi Gábor*: Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában. In: Neveléstörténet, 10. (2013) 3–4 sz. 124–133.

⁴ *Fusz György* (szerk.): A felsőfokú tanító- és óvónőképzés első 50 éve. Szekszárd, 2009.

Előzmények és helyzetkép. Tanfolyami jellegű gyermekkertésznő-képzés Sopronban az 1870-es években, óvóképzés hazánkban a századfordulón

Az óvónőképzés történeti gyökerei Sopronban az 1870-es évekre nyúlnak vissza. A dualizmus korának kezdetéig hazánkban csak egy óvóképző intézet működött Pesten. 1873 és 1875 között azonban több új képzőintézetet is létesítettek az országban.⁵ Ahogy a fővárosi második tanintézet illetve a kolozsvári és a kassai tanfolyamok, úgy az első soproni óvónőképző kurzus is Friedrich Fröbel nevelési elveit kívánta terjeszteni. 1873 tavaszán megalakult a Soproni Gyermekkert Egylet, a tagok tervbe vették egy gyermekkertésznőképzőintézet alapítását is. A terv pénzügyi nehézségek miatt csak nehezen realizálódhatott, végül 1875 elején indult el a gyermekkertésznő tanfolyam. Az egy éves (két félévre tagolt) tanfolyam során elméleti és gyakorlati képzést is nyújtani kívántak. Mindössze két évig állt fenn azonban, 1879 őszén még tervbe vették újbóli megindítását, de a csekély érdeklődés miatt az újraindulás elmaradt.⁶ Morlin Emil klasszikus képzéstörténeti művében a következőképp értékelte az 1870-es évek képző tanfolyamainak működését: „A kisedővodák rohamosan fokozódó szaporodásának reményében felállított képző intézetek fenntartásához ekkor még nem voltak meg a kellő előfeltételek, amit legjobban igazol, hogy néhány évre rá a két budapesti egyesületi intézet kivételével megszűntek”.⁷

A századfordulón a hazai óvodaügy és az óvóképzés helyzetét nagyban meghatározta az 1891-ben elfogadott kisedővási törvény, mely a 6. fejeztében részletesen tárgyalta az óvóképzés problémáit is.⁸ A törvénycikk jelentőségét mindenekelőtt abban ragadhatjuk meg, hogy egységessé tette a különböző intézményekben folyó képzés rendjét és tartalmát, és lehetővé tette újabb képzők létesítését.⁹ Az állam a községek, a hitfelekezetek és a jogi illetve magánszemélyek számára egyaránt biztosította a képzőintézetek állításának lehetőségét. Egységesen szabályozta továbbá a felvételi követelményeket, lányoknál 14, fiúknál 16 életévben, közép- vagy polgári, illetve felsőbb leányiskolák negyedik vagy a felső népiskolák második osztályának elvégzésében határozva meg a minimális iskolai előképzettséget. Az eddigi gyakorlat megerősítésével a képzés időtartamát két évben állapította meg, és felsorolta a kötelező tantárgyakat is. Negatívumként könyvelhető el, hogy

⁵ Patyi Gábor: A magyarországi óvóképzés a felsőfokúvá válásig. In: *Képzés és Gyakorlat*, 8. (2010) 1. sz. 99–105.

⁶ Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés kezdetei i.m.; Patyi Gábor: Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában i. m.

⁷ Morlin Emil: *A magyar kisedővás múltja és jelene*. Budapest, 1896. 78.

⁸ Az óvodai törvény előzményeit és hatását elemzi: Vág Ottó: *Óvoda és Óvodapedagógia*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 139–144. ; A hatodik fejezet szövege többek között olvasható: Néptanítók Lapja. Közlöny a magyarországi népoktatási intézmények számára. 24 (1891), 442–443.

⁹ Varga Gábor: A magyar óvodai pedagógusképzés történeti előzményei. In: *Pedagógusképzés*, 1977/1. 119–127.; Kelemen Elemér: A pedagógusképzés hazai történetének néhány kérdése. (Problématörténeti vázlat.) In: *Pedagógusképzés*, 1993. 176–177.

a neveléstudomány és a lélektan nem szerepelt a tárgyak között, s hogy az óvodai gyakorlatra fordított idő jelentősen csökkent.¹⁰

A törvény nyomán sorra nyíltak az új óvónőképző intézetek. Az állam négy helyen (Sepsiszentgyörgy, Hódmezővásárhely, Eperjes, Pozsony) létesített képzőket. A katolikus egyház öt településen (Kalocsa, Esztergom, Szatmár, Nagyvárad, Temesvár), az evangélikus egyház pedig Brassó városában (német-magyar tannyelvű) tartott fenn képző intézeteket. Az 1894–1895. tanévben a két korábbi egyesületi képzővel együtt már tizenkét óvónőképző intézet működött az országban.¹¹ Hamar kiderült azonban, hogy az óvodák száma nem növekszik olyan gyorsan, mint az óvóképzőt végzeteké. Óvónői túlképzés és „munkanélküliség” lépett fel, a képzők egy része hamarosan megszűnt, mások tanítóképzővé alakultak át, az eperjesi állami képzőben pedig a növendékeket óvónőkké és tanítókká is kiképezték.¹²

A századfordulón ismét felmerült az óvó- és tanítóképzés egyesítésének régi gondolata. Mivel a problémakör érinti majd a soproni képző életét is, röviden szólunk róla. A gondolat hívei a megvalósulásától részben az óvónői felesleg levezetését, részben pedig a tanítóhiány enyhítését várták.¹³ Wlassics Gyula minisztert is komolyan foglalkoztatta az egyesítés gondolata. Az egyesítés téma volt a második egyetemes tanügyi kongresszuson is (1896. július 3-10.), ahol a küldöttek pedagógiai és pénzügyi okokból is támogatták az elgondolást.¹⁴ Az 1897–1898. tanévtől az eperjesi állami kiseddóvónőképzőben kísérleti jelleggel, négy éves képzési idővel olyan pedagógusokat képeztek, akik egyszerre kaptak óvónői és tanítónői bizonyítványt. Az óvónőképzők többsége támogatta az egyesítést, a megvalósítás mikéntjével kapcsolatban azonban két ellentétes felfogás alakult ki.¹⁵ Végül a két képzés egyesítése a századfordulón hamvába holt kezdeményezés maradt.

Az alapító-fenntartó rend és az alapítás célja (indoka)

Amikor országos viszonylatban – mint fentebb láttuk – éppen a képzők számának csökkentése volt napirenden, akkor kezdte meg működését a századfordulón egy újabb óvónőképző intézet Sopronban. Az intézetet az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek létesítették 1900-ban, és tartották fenn az általunk vizsgált korszakban. Az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek rendjét 1849-ben alapította az elzászi Niederbronnban Elisabeth

¹⁰ uo.

¹¹ Az intézmények felsorolását lásd: *Végh József*: A magyar kiseddóvónőképzés múltja és jelene. In: *Kiseddnevelés*, 1935. 56.

¹² *Varga*: A magyar óvodai pedagógusképzés. i.m. 125.

¹³ *Gábris József*: Az esztergomi nevelőképzés krónikája I. Az Esztergomi Tanító- és Óvónőképző Öregdiákjainak Egyesülete – Balassa Bálint Alapítvány a Tanítóképzésért, Esztergom, 1896, 122–126.

¹⁴ *Patyi Gábor*: Az óvodaügy kérdésköre a második tanügyi kongresszuson (1896) és visszhangja a korabeli pedagógiai sajtóban. In: *Fejezetek a neveléstudomány és a nőtörténet köréből*. Szerk.: *Kéri Katalin*. Sopron, 2023. 5–16.

¹⁵ *Gábris József*: Az esztergomi nevelőképzés krónikája I. i.m. 122–126.

1. kép. Steinmayr Mária Sanislaa anyai általános rendfőnöknő 1885–1921.

Forrás: Sopronban, az Isteni Megváltó Leányai anyaházában fennálló róm. kat. Líceum, Tanítónő- és Kiseddóvónőképző-Intézet évkönyve az 1939-40. iskolai évről. Az intézet fennállásának 40. évében. Sopron, 1940. 4. p.

Eppinger (szerzetesi nevén Mária Alphonsa).¹⁶ Az alapító a szegény betegek ápolását és árva gyermekek gondozását tűzte ki célul. A női szerzetesi kongregáció tagjainak száma és tevékenységük földrajzi hatóköre gyorsan nőtt. 1857-ben telepedtek le Bécsben, majd 1863-ban Simor János akkor győri püspök, később esztergomi érsek hívására Sopronban is megtelepedtek. Az itt működő szerzetesnők 1867-től már a bécsi anyaháztól elvált, önálló kongregációt alkottak, és az eredeti szociális feladatok mellett egyre fokozottabban vettek részt nevelő-oktató tevékenységben is. 1866-ban Sopronban az általuk gondozott árvák számára elemi népiskolát, majd később óvodát létesítettek. Az 1870-es évektől már a városhatáron túl is terjeszkedtek. Elemi iskolák és óvodák, illetve szociális intézmények vezetését vették át, vagy új intézményeket létesítettek. 1896-ban Sopronban már polgári iskolát is nyitottak.¹⁷

¹⁶ A rend alapításához és későbbi történetéhez lásd: Magyar Katolikus Lexikon. V. kötet. (Szerk.: Viczián János) Szent István Társulat, Budapest, 2000. 446–447.; *Ribai M. Elma*: Az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek kongregációjának története. 1994. (Kézirat); *Ribai, M. Elma*: Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek. (Isteni Megváltó Leányai). In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 10. (1998) 3–4. sz. 181–207.

¹⁷ vö. *Patyi Gábor*: Iskolaváros a határon. Szakképzés, pedagógusképzés Sopronban a dualizmus korában. In: Iskolakultúra 34. (2024) 4. sz. 30–42.

A rend 1899-ben tanítónőképzőt, és mint fentebb említettük, 1900-ban óvónőképzőt létesített. Az intézetek alapításának alapvető célját a kortárs rendtagok, és az utódok is abban látták, hogy az Isteni (vagy a legszentebb) Megváltóról Nevezett Nővérek által működtetett iskolák és óvodák szakemberigényét a rend saját intézetében képzett tanerőkkel, óvónőkkel elégíthesse ki. Az 1899–1900-as tanévre vonatkozó értesítőben olvashatunk az intézet létesítésének céljáról: „Hogy a vezetésünkre bízott számos hazai leányiskolát és a kisdedóvókat megfelelő számú képesített tanerőkkel elláthassuk, okvetlenül szükségünk volt a tanítónőképzőre.”¹⁸ 40 évvel később, az 1939–1940-es évre vonatkozó értesítőben, a tanítónő- és óvónőképző intézetek 40 éves múltját áttekintő írásban is hasonló érvelést olvashatunk: „Hogy a Rendünk vezetésére bízott számos elemi iskolát megfelelő számú és képzettségű tanerővel ellássák, okvetlenül szükség volt a tanítónő- és óvónőképzőre.”¹⁹

Korábban a „szürkék”²⁰ a tanítónőiket az orsolyiták soproni képzőjében taníttatták, az óvónőjelölteknek pedig más városban kellett tanulniuk. Részben a máshol taníttatás költséges volta, részben pedig sajátos küldetéstudatuk saját intézetek alapítására motiválta a rendet.²¹ Nagy súllyal esett latba a fenntartott oktató-nevelő intézmények széles köre, nagyfokú szakemberigénye. Az 1899–1900. tanévben, Sopronon kívül még 18 hazai településen (Dunántúl, Felvidék) tartottak fenn tanintézményt, internátust vagy kisdedóvót. 17 kisdedóvót és 16 elemi népiskolát működtettek, és ezek mellett több polgári iskolát, kézimunka iskolát és internátust is fenntartottak.²²

Építkezés, intézetek alapítása. Mikor kezdődött az óvónők képzése?

A rend új képzések indítására, új intézetek létesítésére vonatkozó terveinek realizálását az 1899-ben és 1900-ban lezajlott nagyszabású építkezés tette lehetővé. Korábban a rend 1885-ben fogott nagyobb építkezésbe. Az 1867-ben emelt kápolna helyett új templomot építettek, a régi rendházat pedig kibővítve összekötötték a templomépülettel.²³ Hamarosan azonban a kibővített épület is szűknek bizonyult. A század végén az iskolai helyiségek, az internátus termei már nem feleltek meg az egészségügyi követelményeknek, a kisdedóvó egy szűkös helyiségben működött, ezért a beiratkozásra váró kicsinyekből csak keveset tudtak felvenni.

¹⁸ A „Legszentebb Megváltóról” nevezett szerzetesnők vezetése alatt álló soproni anyaházban levő Tan- és Nevelőintézet, kisdedóvó, elemi- és polgári iskolájának, úgy-szintén óvó-és tanítónőképzőjének értesítője az 1899–1900 iskolai évről. Sopron, 1900. VI. A továbbiakban: Értesítő az 1899–1900. iskolai évről.

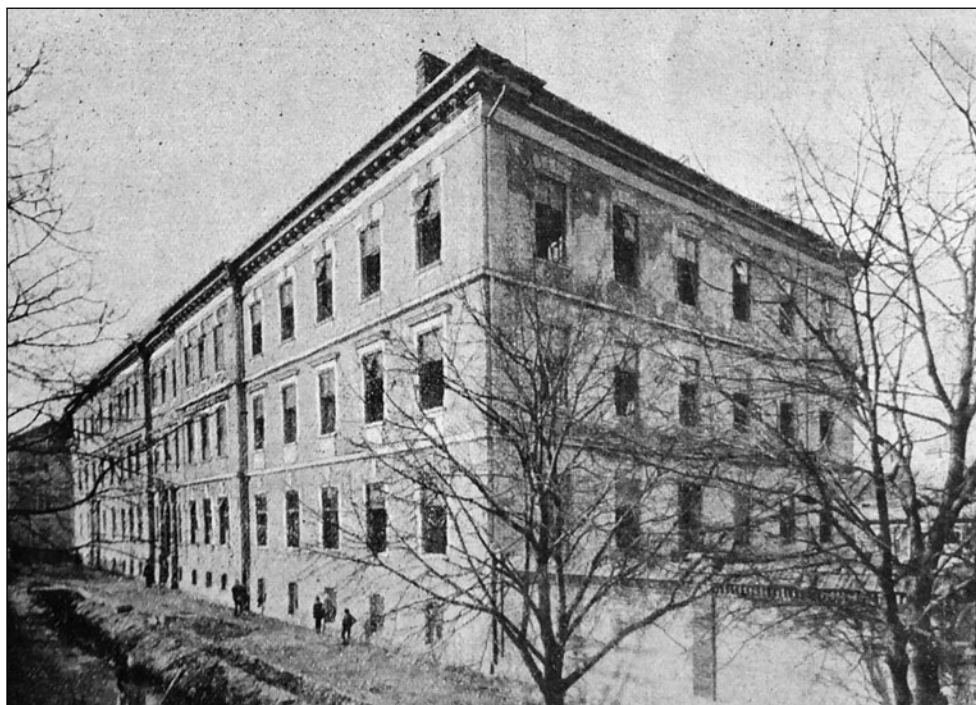
¹⁹ Sopronban, az Isteni Megváltó Leányai anyaházában fennálló róm. kat. Líceum, Tanítónő- és Kisdedóvónőképző-Intézet évkönyve az 1939–40. iskolai évről. Az intézet fennállásának 40. évében. Sopron, 1940. 7. A továbbiakban: Évkönyv az 1939–40. iskolai évről.

²⁰ A rendtagok korabeli helyi elnevezése.

²¹ Ribai, M. Elma: Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek. i.m. 181–182.

²² vö: Kimutatás a legsz. Megváltóról nevezett szerzetesnők vezetése alatt álló egyéb intézetek tanügyi állapotáról az 1899–1900. tanévben. In: Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. 56–57.

²³ Baranyai Lenke: Az Isteni Megváltó Leányai Tanítónőképzője... i.m. 14.

2. kép. Az új épület.

Forrás: A „Legszentebb Megváltóról” nevezett szerzetesnők vezetése alatt álló soproni anyaházban levő Tan- és Nevelőintézet, kisdedóvó, elemi- és polgári iskolájának, úgy-szintén óvó-és tanítónőképzőjének értesítője az 1899-1900 iskolai évről. Sopron, 1900.

A rend nagyszabású céljait csak új épület emelésével valósíthatta meg tehát. Püspöki engedély birtokában, Schármár János soproni építőmester tervei alapján 1899 februárjában kezdtek meg az építkezést. Októberben már néhány új helyiséget elfoglaltak, 1900 húsvétján az épület készen állt. A kétemeletes új épület a Fürdőház (ma Ferenczy János) utcában létesült. Az új épület három egymástól valamelyest elkülönült, de folyosókkal (a régi épülettel is) összekötött épületrészből állt. Közvetlenül a régi épület mellett a káptalanterem és a növendékek ebédlője kapott helyett. A második épületrészben a földszinten és az első emeleten 12 tanterem, a második emeleten pedig a penzionátus (6 hálóterem, vizesblokkok) létesült. A harmadik épületrészben kapott helyet két nagy teremmel a (gyakorló) kisdedóvó, és az első emeleten egy tágas munkaterem. Voltak még az épületben zenetermek, betegszobák, és egy tornaterem. Az internátushoz és az óvodához elkülönített kertész is tartozott. Maráz Ferenc prépostkanonok, igazgató a győri püspök megbízásából 1900. június 8-án áldotta meg (szentelte fel) az új épületet.²⁴

²⁴ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. III–V.; *Baranyai Lenke*: Az Isteni Megváltó Leányai Tanítónőképzője... i.m. 15.

Az 1899–1900-as tanévre vonatkozó értesítőben olvashatjuk a következő tájékoztatást: „[I]dén elemi tanítónő- és kisdedóvónőképzőt állítottunk, és az első évfolyamot a tanév elején meg is nyitottuk.”²⁵ Ugyanezen az oldalon, és ugyanabban a bekezdésben, melyből az idézett szöveget merítettük, a szöveg írója (nincs név megadva, talán az igazgató?) a létrehozott intézetet már szimplán tanítóképzőnek nevezi. Az ezt követő újabb bekezdésben is szerepel az új intézetre nézve a „tanítóképző” és a „tanítónő- és kisdedóvónőképző” titulus is. Az eddig idézett szövegrészekből számomra nem derült ki világosan, hogy a rend által felállított új intézet „tanítóképző”, vagy „tanítónő- és kisdedóvónőképző” intézet volt-e.

A feltűnő kétértelműsége talán az értesítőben alább olvasható szöveg adhat magyarázatot: „A tanév folyamán már rendszeren folytak a tanítóképző-intézetünkben az előadások, mégpedig azon célból, hogy kisdedóvónőket is képesíthessünk, az eperjesi állami tanítónőképzőnek a tantervét követtük, és az ott alkalmazott könyveket használtuk.”²⁶ Az értesítő szavaiból úgy tűnik, hogy a rend vezetői eredetileg az eperjesi mintát követve egy olyan tanintézetet kívántak alapítani, amely egyszerre képezi növendékeit tanító- és óvónőnek is.

Végül azonban mégis más szervezeti keretek között valósult meg itt az óvó- és tanítónőképzés. Egy helyett kettő, noha számos tekintetben kapcsolatban álló tanintézet létesült. Zalka János győri püspök 1900. április 28-án kelt 1168. számú leiratában a tanítónőképző intézetnek és „a tanítónőképző intézettel kapcsolatosan elállított óvónőképző intézetnek is”²⁷ megadta a nyilvánossági jogot. A tanítónőképző intézet (Elemi tanítónőképző-intézet) tehát már az 1899–1900. tanévben is fennállt, az óvónőképző („Kisdedóvónőképző”) az 1900–1901. tanévben kezdte meg érdemi munkáját (bár az első fennmaradt jegyzőkönyv csak az 1901–1902. tanév elején megtartott intézeti tanterületi értekezletről tanúskodik).²⁸ A két tanintézetnek ezután közös volt az épülete, a penzionátusa és jórészt a tanári kara is. Az új szervezetnek (két „különálló” intézet) megfelelően az 1900–1901-es tanévben az elemi tanítónőképzőnek első és második osztályaiba, az óvónőképzőnek pedig csak az első klasszisába lehetett beiratkozni.²⁹

Mikor kezdődött tehát Sopronban a századfordulón az óvóképzés? Valójában erre a kérdésre nem is olyan egyszerű megadni a biztos választ. Az olyan tanítónők képzése, akiket az eperjesi tanterv alapján az óvónői pályára is fel akartak készíteni, már 1899 őszén megkezdődött. A Kisdedóvónőképző intézetben, az óvónők hagyományos két évfolyamos (a tanítónőjelöltektől elkülönült) képzése azonban csak 1900 szeptemberében indult meg. A fennmaradt forrásokban nem találtam további utalást a tanítónők és óvónők együttes képzésére, az egyesítési törekvésekkel a századelőn Sopronban is felhagytak.

²⁵ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. VI.

²⁶ uo. VI.

²⁷ uo. VII.

²⁸ A tantestületi értekezlet 1901. augusztus 25-én zajlott le. A jegyzőkönyv megtalálható: MNL GYMSV SL (Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Vármegye Soproni Levéltára), VIII/73. 5. k.

²⁹ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. 54.

Az óvónőképzés szervezése, az oktató-nevelő munka tartalma

Az óvónőképző első évfolyamán tehát 1900 szeptemberében indult meg a képzés. A kisdedovóképző 1901. augusztus 25-én tartott tantestületi (alakuló) értekezletéről készült jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy 1901 őszén „... a kisdedovóképző II. tanfolyama” is megnyílt.³⁰

Új növendékek felvételekor az intézmény a már emlegetett 1891. évi kisdedovási törvényt tekintette irányadónak, azzal a különbséggel, hogy az első években (legalábbis az értesítők tanúsága szerint) még nem követelték meg a törvény által előírt jó zenei hallást.³¹ Az első években olyan leányokat vettek fel, akik már betöltötték a 14. életévüket, a polgári vagy felső leányiskola negyedik vagy a felsőnépiskola második osztályát jó sikerrel elvégezték, és a felvételi vizsgát kiállták. Írásbeli és szóbeli felvételi megmérettetés is volt. Az írásbeli vizsgán egy magyar nyelvű fogalmazást kellett írni és néhány számtanpéldát megoldani. A szóbeli vizsgán pedig a magyar nyelvi, számtani, földrajzi és történelmi ismereteikről kellett számot adni.³²

Az 1908–1909. tanévtől már biztosan megjelent a megfelelő zenei képességek követelménye is. Az 1907–1908. tanévre vonatkozó értesítő felvételig vonatkozó fejezetében olvashatjuk az alábbiakat: „A kisdedovónőképző I. osztályába a ... tiszta hanggal és jó zenei hallással bíró leányok vétetnek fel”.³³ És itt már szó van a közvetlenül a második osztályba lépés lehetőségéről is. Azok a leányok, akik valamely felsőbb leányiskola hatodik osztályát, vagy az elemi tanítóképző első osztályát elvégezték, és a 15. életévüket betöltötték, közvetlenül a képző második osztályába léphettek.³⁴

A rend által szervezett óvónőképzőben csak az 1905–1906-os tanévig indítottak mindkét évfolyamon osztályt. Az 1906–1907. tanévben azonban csak a második osztályban indult be a képzés, az első osztályra nem vettek fel tanulót (egészen pontosan csak magántanulókat vettek fel).³⁵ Ettől a tanévtől kezdve egészen korszakunk végéig úgynevezett „váltakozó” rendszert vezettek be, vagyis egy adott tanévben vagy csak az első, vagy csak a második évfolyamon folyt a képzés. Erről az egyes tanévekre kiadott értesítőkben is tájékoztatták az érdeklődőket. Az 1907–1908. tanévre vonatkozó értesítőben (Tudnivalók

³⁰ A tantestületi értekezlet 1901. augusztus 25-én zajlott le. A jegyzőkönyv megtalálható: MNL GYMSV SL, VIII/73. 5. k.

³¹ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. 54.

³² uo. 54.

³³ A „Legszentebb Megváltóról” nevezett nővérek soproni anyaházában levő Tan- és nevelőintézet értesítője az 1907–1908. iskolai évről. Sopron, 1908. 99. A továbbiakban: Értesítő az 1907–1908. iskolai évről.

³⁴ uo. 99–100.

³⁵ A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek soproni róm. kath. kisdedovónő-képző intézetének anyakönyve. I. osztály. 1900–1927/28. SL, VIII/73. 25. k. A továbbiakban: Osztályanyakönyv I. vö. Anyakönyv, Évi záró jelentések, I. osztály.

a jövő tanévre fejezet) olvashatjuk az alábbiakat „Miután az óvóképzőben a váltakozó rendszer áll fenn, a jövő tanévben csak a II. osztályba vétetnek fel növendékek.”³⁶

Az 1906. augusztusi tantestületi értekezletről készített jegyzőkönyv szerint a rendezése „helyszükével” indokolta ezt a lépést.³⁷ Lehetséges azonban, hogy más tényezők is szerepet játszottak a képzés átalakításában. Az első évfolyamra vonatkozó osztályanyakönyvből kiderül, hogy míg az 1902–1903-as tanévben 18, és az 1903–1904-es tanévben 15 volt (a nem magánúton tanuló) az elsős növendékek száma, addig az 1905–1906-os tanévben csak 8 (nem magánúton tanuló) elsős tanulót vettek fel.³⁸

A tanintézet igazgatója vélhetőleg minden tanév végén alapos jelentést készített az óvóképző helyzetéről (különböző statisztikai kimutatásokat tanerőkről, növendékekről, tájékoztatást az elvégzett tananyagról és a tanév fontosabb eseményeiről). Az 1903–1904., 1904–1905., és az 1912–1913. évre vonatkozó jelentések maradtak fenn.³⁹ Az 1903–1904., 1904–1905. tan évekről készített jelentésekből még azt is megtudhatjuk, hogy az adott tanévig az intézetben képesítést szerzett óvónők milyen állásban helyezkedtek el. Az 1904–1905-ös tanévre vonatkozó jelentésből 58 végzett óvónőről szerezhetünk információt.⁴⁰ Közülük csak 18 helyezkedett el (vagy helyezkedhetett el) óvónőként, 14-nek viszont akkor éppen semmiféle állása nem volt. A már említett országos szintű túlképzésből fakadó elhelyezkedési nehézségek minden bizonnyal hozzájárultak a felmenő (váltakozó) rendszerű képzési struktúra bevezetéséhez.

Az 1891. évi XV. törvénycikkben az olvasható, hogy „A hitfelekezetek az általuk felállított kisededóvónőképző intézetek tantervét maguk határozzák meg, azonban kötelesek a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott tantervet az összes tantárgyakban elérendő tanczélra nézve minimumnak tekinteni.”⁴¹ A soproni óvóképző egyes tan évekre vonatkozó értesítőiből úgy tűnik, hogy az intézet vezetése és tanárai tartották magukat a törvényi előíráshoz. Az 1903–04. tanévre vonatkozó értesítőben olvashatjuk: „A tanítás czéltudatos intézésében a miniszteri tanterv volt az irányadó. Az évi tananyag pontosan és lelkiismeretesen annak idejében elvégeztetett.”⁴² Az 1904–1905. tanévben (amikor még mindkét osztályt indították) az alábbi tárgyakat tanulták. Első osztály: hittan, kisednevelés módszertan, magyar nyelvtan, hazai történelem és alkotmánytan, hazai földrajz, természettudományok, rajzoló geometria és szabadkézi rajz, női kézimunka, ének

³⁶ Értesítő az 1907–1908. iskolai évről. i.m. 99–100.

³⁷ A tantestületi értekezlet 1906. augusztus 20-án zajlott le. A jegyzőkönyv megtalálható: MNL GYMSV SL, VIII/73. 6. k.

³⁸ Osztályanyakönyv I. i.m.

³⁹ A zárójelentések megtalálhatóak: MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd.

⁴⁰ A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek vezetése alatt álló soproni kisededóvónőképző évi zárójelentése az 1904–1905. tanévről. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd. A továbbiakban: Zárójelentés az 1904–1905. tanévről

⁴¹ Kisededóvási törvény 1891. VI. fejezet 32. §. Vö: Néptanítók Lapja 1891. i.m: 442.

⁴² A „Legszentebb Megváltóról” nevezett nővérek soproni anyaházában levő Tan- és nevelőintézet értesítője az 1903–1904. iskolai évről. Sopron, 1904. 32. A továbbiakban: Értesítő az 1903–1904. iskolai évről.

zene, továbbá óvói gyakorlat. Második osztály: hittan, kisdednevelés módszertan, magyar nyelv és irodalom, test és egészségtan, rajzoló mértan, alaki munkák, ének és zene, testgyakorlat, és óvói gyakorlat.⁴³

Érdeemes talán megvizsgálni azt, hogy a tanintézet milyen területeken nyújtott többet, mint a miniszteri tanterv által megkövetelt minimum. Az 1903–1904-es tanévre vonatkozó értesítőben tömören megfogalmazták a két kiemelt prioritást. „Főszúlyt fektettünk a vallás-erkölcsi nevelésen kívül különösen arra, hogy oly óvónőket képezzünk, kiknek ha kilépnek az életbe, kellő gyakorlottságuk legyen.”⁴⁴ A tanintézet tanár és egyházi kötelékbe tartozó munkatársai tehát kitüntetett figyelmet fordítottak a növendékek vallás-erkölcsi nevelésére. Ez nem meglepő, ha tekintetbe vesszük, hogy az intézet egy női szerzetesrend vezetése alatt állt. A növendékek egy része az óvónői pálya mellett a szerzetesi életre is készült. A vallás-erkölcsi nevelés fontossága már az óraszámokból is kitűnik. A miniszteri tanterv heti egy órát írt elő, ezzel szemben itt mindkét évfolyamon heti négy-négy órában tanították a hittant.⁴⁵

A növendékek kegyes lelkületét fejlesztette a minden tanévben megtartott három napos lelkigyakorlat mellett⁴⁶ egy un. Mária-társulat is, melynek sok óvónőjelölt tagja volt. A társulat Sopronban, az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek által vezetett intézetben még 1869. februárjában megalakult.⁴⁷ A társulat célja volt a serdülő leányokat „... az Isten Anyja köré egyesíteni, őket a Boldogságos Szűz kiváló tiszteletére és erényeinek hű követésére buzdítani...”⁴⁸ A felvételnél a fiatal lányok megfogadták, hogy a „szeplőtlen Szűzet” szeretik és tisztelik, életükben utánozzák és követik. A társulatnak voltak sajátos ünnepei, lobogója és megkülönböztető jelvénye (Mária-érme kék szalagon). Stabil szervezet és hierarchia jellemezte. A társulat vezetője az intézmény mindenkor lelkésze volt. (Már korszakunkat megelőzően is húsz évig, majd az első pár év kivételével korszakunkban végig dr. Zehetbauer Ottó, aki az intézmény igazgatója is volt.) Az ő munkáját segítették a felügyelő nővér és az egyes csoportokat vezető kijelölt nővérek. Havi, heti gyűlések, istentiszteletek, ünnepélyek zajlottak. Tagfelvétel ünnepélyes keretek között évente kétszer volt, december 8-án (a szeplőtlen fogantatás ünnepén) és május első vasárnapján.⁴⁹

Mint olvashattuk fentebb, az intézményben a gyakorlati képzésre is különös hangsúlyt fektettek. Ennek ügyét szolgálta a képző intézettel egy épületegyüttesben létesített mintaóvoda is. Az 1904–1905. tanévben az első évfolyamosok az óvói gyakorlatok tárgy

⁴³ Zárójelentés az 1904–1905. tanévről. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd

⁴⁴ Értesítő az 1903–1904. iskolai évről. i.m: 33.

⁴⁵ A vallás és közoktatásügyi miniszter az 1891. évi 57. 472. számú rendeletében adta ki a kisdédóvónő-képző intézetek tantervét, amely aztán a húszas évek közepéig érvényben maradt. A tantervhez lásd: *Mészáros István: Magyar iskolatípusok 996–1990. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1991. 80. , és a 82. tábla.*

⁴⁶ Például Tantestületi jegyzőkönyvek 1901–1905. MNL GYMSV SL, VIII/73. 5. k.

⁴⁷ Értesítő az 1903–1904. iskolai évről. i.m: 33.

⁴⁸ Zárójelentés az 1904–1905. tanévről. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd

⁴⁹ Értesítő az 1903–1904. iskolai évről. i.m: 33–35.

keretében heti 6 órát tartózkodtak az óvodában, majd megbeszélték a tapasztaltakat. Az 1904-1905. évre vonatkozó záró jelentésben olvashatjuk: „Hetenkint csak egy óra fordított a növendékek által a mintaórákon tett és írásban foglalt észleletek és tapasztalatok megbeszélésére, helyreigazítására”.⁵⁰ A második osztályba járók már heti 9 órát töltöttek az óvodában, és amellet „Minden növendék 20–25 egész napon át gyakorlatilag működött az óvóintézetben a mintaóvónő felügyelete alatt”.⁵¹ A korabeli gyakorlatok rendszere több tekintetben hasonló a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karán napjainkban az óvóképzésben működő gyakorlati rendszerhez.

Nevelők és növendékek

A soproni óvónőképző intézet kis létszámú tanári gárdával működött a századelőn. Példának okáért az 1904–1905. tanévben mindössze 7 fős tantestület oktatta-nevelte a növendékeket. Három férfi oktató (hitoktató lelkész, orvos-egészségtan tanár, zenetanár) mellett négy nővér, (kettő polgári iskolai tanítónő, egy pedig kisdédóví végzettséggel) végezte a tanítás feladatát. Többen közülük a tanítónőjelölteket is tanították.⁵²

Két kiemelten fontos személyről néhány adat, akik fontos szerepet játszottak az intézmény és a növendékek életében. 1885-től 1921-ig, 36 éven keresztül és a korszakunkban végig általános rendfőnöknői minőségben Steinmayr Mária Stanislaa anyai irányította a soproni rendházat és a hozzá tartozó tanintézeteket (lásd az 1. képet). Felső-Ausztriából származott, mégis, oktatási, egészségügyi intézmények alapításával a magyar haza érdekét szolgálta. A nekrológiájában az alábbiakat olvashatjuk róla: „...volt benne valami a szentek nemes egyszerűségéből, a nagy úttörők kemény vállalkozásából, a lángész nagytávlatú alkotóképességéből”.⁵³ Kiemelkedő munkásságát az uralkodó 1910-ben Korona-aranyéremkereszttel ismerte el.

Az 1901–1902. tanév kezdetétől az 1920-as évek elejéig dr. Zehetbauer Ottó (1856–1925) irányította igazgatói minőségben a rend soproni tanintézeteit, köztük az óvóképzőt. Mint nekrológiájában olvashatjuk, 1878-ban szentelték pappá, majd hamarosan hitoktatója lett az intézetnek, és vezetője a Mária kongregációnak. 1902-ben Sopron város plébánosává is kinevezik, az igazgatói poszt megtartása mellett.⁵⁴

Az általunk vizsgált tanévekre vonatkozó osztályanyagkönyvek és a képesített óvónők anyagkönyvei szerencsére megőrződtek, melyekből számos információ meríthető a beirat-

⁵⁰ Zárójelentés az 1904–1905. tanévről. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd

⁵¹ uo.

⁵² A „Legszentebb Megváltóról” nevezett nővérek soproni anyaházában levő Tan- és nevelőintézet értesítője az 1904–1905. iskolai évről. Sopron, 1905. 32. A továbbiakban: Értesítő az 1904–1905. iskolai évről.

⁵³ Évkönyv az 1939–40. iskolai évről. i. m. 4.

⁵⁴ Az Isteni Megváltó Leányainak Soproni anyaházában fennálló Tan- és Nevelőintézet értesítője az 1924–25. iskolai évről. Sopron, 1925. 3–4.

kozott illetve a végzett növendékekről.⁵⁵ Az 1900–1901-es tanévtől az 1917–18-as tanévig (tehát 17 tanév során) az első osztályba 291 növendék iratkozott be, közülük 91 fő (31,2 %) magántanuló volt. A második osztály anyakönyvébe 258 beiratkozóra találtunk adatot, közülük 58-an (22,48 %) folytatták magánúton a tanulmányaikat. 1918 júniusáig (tehát korszakunk végéig) 240 óvónő szerzett itt képesítést (az első osztályba beiratkozók 83,3 %-a). Az összehasonlítás végett említjük, hogy 1874-től 1918-ig az OKE fővárosi képző-intézetében 2896-an szereztek oklevelet.⁵⁶ E nagy számhoz képest kevesen végeztek Sopronban, az intézmény mégis teljesítette az alapításakor kitűzött céljait: saját nevelésű szakemberekkel látta el a rend által fenntartott nagyszámú kisdédóvót.

Az első osztályba beiratkozott hallgatók többsége magyar anyanyelvű volt (227 fő, 78 %), sok volt közöttük a német ajkú (56 fő, 19,2 %), és volt néhány horvát és szlovák. A növendékek jó része az anyanyelvén kívül más nyelvet is beszélt. A nem magyar anyanyelvűeknek jól kellett tudni magyarul, hiszen a tanítás nyelve a magyar volt és az 1891/XV. törvény 39. §-a szerint: „A képesítő oklevél aláírását a királyi tanfelügyelő vagy helyettese megtagadni tartozik akkor, ha a vizsgát tevő a magyar nyelvet szóban és írásban kellően nem bírja.”⁵⁷ Az 1904–05. tanévben a magyar anyanyelvű növendékek 58,3 %-a, az 1912–13-as tanévben pedig 46,1 %-a bírt valamely más nyelvet is, általában a németet.

A 291 elsős döntő többsége a római katolikus felekezethez tartozott (276 fő, 94,8 %), de tanult itt 12 evangélikus, 2 unitárius, és 1 izraelita növendék is. A növendékek többsége Sopron megyéből és a környező megyékből származott, elvélve jöttek azonban távoli megyékből (Zemplén, Békés, stb.), és néha külföldről is. Az anyakönyvekben találunk a növendékek szüleinek polgári állására vonatkozó adatokat is. A társadalmi rétegződésükéről nagy vonalakban annyit mondhatunk el, hogy főképp az alacsonyabb végzettséget követelő értelmiségi pályákon tevékenykedő szülők (tanító, kántor, könyvelő), őstermelők, iparosok és alacsony beosztású hivatalnokok küldték tanulni leányaikat a soproni képzőbe.

Az óvóképzés Sopronban a nehézségek ellenére tovább folyt az I. világháború és az azt követő zavaros évek során is. A világháború kitörésekor az épület helyet adott a 76. gyalogezrednek. A nagy háború alatt az épületben működött a Vöröskereszt kórháza is, a sebesültek ápolásában a tanárnők és a tanítványok is kivették a részüket. A kórház 1917-ben szűnt meg, a tanítás visszatért a régi kerékvágásba.⁵⁸

⁵⁵ Osztályanyakönyv I. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 25. k.; A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek soproni róm. kath. kisdédóvónő-képző intézetének anyakönyve. II. osztály. 1900–1928/29. MNL GYMSV SL, VIII/73. 26. k.,

A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek soproni róm. kath. kisdédóvónő-képző intézetében képesített kisdédóvónők anyakönyve. 1900–1929. MNL GYMSV SL, VIII/73. 26. k., 27. k.

⁵⁶ *Végh József*: A magyar kisdédóvónőképzés múltja. i. m: 154.

⁵⁷ Néptanítók Lapja 1891. i.m: 450.

⁵⁸ Évkönyv az 1939–40. iskolai évről. i. m. 7.

Végigtekintve a századfordulótól napjainkig eltelt időszakon megállapíthatjuk, hogy a sors különös szeszélyének köszönhetően, a rendi kezdeményezésre Sopronban megvalósult óvónőképzés, mind a hazai óvóképzés, mind pedig a soproni pedagógusképzés későbbi sorsát tekintve különös jelentőséggel bír. Trianon után Sopron egyike lett annak a három vidéki városnak, ahol tovább folyt az óvónőképzés.⁵⁹ 1959 őszétől felsőfokú, 1989 őszétől pedig főiskolai/alapképzési szinten folyik itt a képzés mind a mai napig. A dualizmus időszakában és a két világháború között Sopronban az óvónőképző mellett működtek más pedagógusképző (tanító- és tanítónőképző) tanintézetek is.⁶⁰ Ezek azonban később vagy megszűntek, vagy más városban működő tanintézettel vonták össze őket, így 1959 után az akkor felsőfokú iskola a város egyedüli pedagógusképző intézménye maradt. Belőle nőtt ki azután a '90-es években a már más szakon is képző Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, illetve a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara.

---

⁵⁹ *Varga Gábor*: A magyar óvodai pedagógusképzés. i.m. 126.

⁶⁰ *Patyi Gábor*: Iskolaváros a határon. i.m.; *Németh Ildikó*: Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században. *Dissertationes Sopronienses* 1. Sopron, 2005. 63–68., *Környei Attila*: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról. *Soproni Szemle*, 1996. 188–207.